

แนวทางการศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของวัยรุ่นมุสลิม
ในสามจังหวัดชายแดนใต้¹

The Study of Everyday Life's Practices of Muslim Teenagers
In Deep South of Thailand

วิลาลินี สุขกา² เอกราช มะลิวรรณ³ และมนัสสวาส กุลวงศ์⁴

Vilasinee Sukka, Ekarach Maliwan and Manassawas Kullawong

บทคัดย่อ

จากเดิมในการศึกษาเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของกลุ่มวัยรุ่นมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ มักถูกมองในเชิงตีตราและเป็นความเบี่ยงเบนแปลกแยกไปจากขนบธรรมเนียมวิถีชีวิตตามสมควรจะเป็น โดยการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับมุสลิมนั้น ยังคงเป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ว่ามุสลิมคือใคร มีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมอย่างไร และควรจะทำปฏิบัติต่อไปอย่างไร ซึ่งเป็นการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมมุสลิมแบบหยุดนิ่งตายตัวและมีคำตอบสำเร็จรูป ดังนั้นบทความชิ้นนี้จึงมุ่งเสนอให้เห็นความสำคัญของการศึกษาเกี่ยวกับมุสลิมในสังคมไทยโดยเฉพาะการศึกษาเรื่องอัตลักษณ์ผ่านกลุ่มมุสลิมวัยรุ่นด้วยแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Practice of Everyday Life) ของ De Certeau ด้วยการวิเคราะห์เอกสาร เพื่อเป็นกรอบแนวคิดในการทำความเข้าใจวัยรุ่นมุสลิมในแง่มุมความคิด การให้ความหมาย ความรู้สึก รวมถึงการใช้ชีวิตประจำวันของพวกเขา ซึ่งความสำคัญของแนวคิดนี้ คือการวิเคราะห์กลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ในฐานะของผู้มีศักยภาพในการเป็น ผู้กระทำการ (Agency) ว่าพวกเขาให้ความหมายกับสิ่งที่ทำอย่างไรและพวกเขาใช้มันเพื่อต่อรองกับวัฒนธรรมเดิมและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในปัจจุบัน

คำสำคัญ: ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน วัยรุ่นมุสลิม ผู้กระทำการ

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การปรับตัวทางวัฒนธรรมของนักศึกษามุสลิมจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ในพื้นที่จังหวัดสงขลา: กรณีศึกษานักศึกษาชมรมมุสลิมมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย” ได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยงบประมาณเงินรายได้ 2562 คณะศิลปศาสตร์และสถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย

² อาจารย์, หลักสูตรรายวิชาสังคมศาสตร์ สาขาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
อีเมล vilasinee.s@rmutsv.ac.th

Lecturer at Social Science, Department of General Education, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya. Email: vilasinee.s@rmutsv.ac.th

³ อาจารย์, หลักสูตรรายวิชาสังคมศาสตร์ สาขาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
อีเมล ekarach.m@rmutsv.ac.th

Lecturer at Social Science, Department of General Education, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya. Email: ekarach.m@rmutsv.ac.th

⁴ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., หลักสูตรรายวิชาสังคมศาสตร์ สาขาศึกษาทั่วไป คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย
อีเมล 9keangdin@gmail.com

Assistant Professor Dr. at Social Science, Department of General Education, Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Srivijaya. Email: 9keangdin@gmail.com

Abstract

Previously, the study of identity of Muslim teenagers in the three southern border provinces had been focused on a stigmatization and a deviation of Muslim teenager from the traditions or conventional term of religious practices. Many studies are focus to answer the question of who the Muslim is, what are the social, cultural characteristics of them and how to practice the religion properly. Therefore, this kind of the study on Muslim society and culture creates a stagnant and has a ready-made answer. Hence, this article aims to highlight the importance of research on Muslims in Thai society, especially the study of identity through Muslim teenager by employing de Certeau's Practice of Everyday Life. The documentary analysis have been used in order to analyze and formulate a conceptual framework for understanding Muslim adolescents in terms of ideas, the meaning, the feeling, including their daily lives. The importance of this concept is offering an analysis of Muslim teenager's agency as well as it also provides an idea of how they negotiate with traditional culture and social change and current culture.

Keywords: Practice of everyday life, Muslim teenager, agency

บทนำ

สังคมภาคใต้มีความหลากหลายทางอัตลักษณ์และวัฒนธรรมสืบเนื่องมาจากสภาพสังคมที่มีผู้คนต่างเชื้อชาติและความเชื่ออาศัยอยู่ร่วมกัน ในส่วนของชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิมถือเป็นคนสองกลุ่มสำคัญที่อาศัยอยู่ในภูมิภาคนี้ อย่างไรก็ตามในกลุ่มคนมุสลิมภาคใต้ซึ่งนับถือศาสนาอิสลามยังประกอบไปด้วยกลุ่มย่อยซึ่งจำแนกลงไปได้อีก เช่น กลุ่มมลายูมุสลิมซึ่งเป็นกลุ่มประชากรหลักในพื้นที่จังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส และไทยมุสลิมในจังหวัดสงขลาและสตูล โดยความแตกต่างของมุสลิมทั้งสองกลุ่มนี้ Kobkua Suwannathat-Pian (2008) ได้อธิบายว่า กลุ่มมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาสเป็นกลุ่มคนซึ่งมีประวัติศาสตร์ทางการเมืองสังคมและวัฒนธรรมยึดโยงอย่างเหนียวแน่นกับอาณาจักรปัตตานี แตกต่างจากมุสลิมในจังหวัดสตูลและสงขลาซึ่งมีประวัติศาสตร์ทางเชื้อชาติที่ยึดโยงกับรัฐเคดาห์ซึ่งปัจจุบันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศมาเลเซีย และเป็นกลุ่มที่ประนีประนอมตนเองเข้ากับวัฒนธรรมหลักของไทย แต่ก็ยังคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์บางอย่าง เช่นเดียวกับที่อัสรี มาหะมะ (2017) กล่าวว่าคนมุสลิมท้องถิ่นในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ มีวิถีอัตลักษณ์และวัฒนธรรมความเป็นมลายูถิ่นรวมทั้งนับถือศาสนาอิสลามอันแตกต่างจากคนไทยท้องถิ่นและคนไทยในภูมิภาคอื่น

กล่าวอีกนัยหนึ่ง ผู้นับถือศาสนาอิสลามซึ่งเป็นมลายูมุสลิมที่อาศัยอยู่เป็นจำนวนมากในจังหวัดชายแดนใต้ ชาวมุสลิมเหล่านี้มีความเคร่งครัดในการดำเนินชีวิตเพราะพวกเขามีวิถีชีวิตที่ยึดโยงเข้ากับความเชื่อทางศาสนาอย่างแนบแน่น โดยในศาสนาอิสลามระบุแนวทางการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมเอาไว้ในคัมภีร์อัล-กุรอานอย่างชัดเจน ดังที่ เสาวนีย์ จิตต์หมวด (2535) ที่ได้อธิบายถึงความ เป็นมุสลิมที่เชื่อมโยงกับศาสนาอิสลามว่า อิสลามถือเป็นวัฒนธรรมหรือวิถีแห่งการดำเนินชีวิตซึ่งได้วาง

รูปแบบแห่งพฤติกรรมของมุสลิมไว้ตั้งแต่เกิดไปจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ดังนั้นวิถีชีวิตประจำวันของชาวมุสลิมจึงเกี่ยวข้องกับหลักการทางศาสนาเกือบทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นการจัดการอาหารในระดับครัวเรือนตามวิถีมุสลิม (ฐิติญา วิมลวัฒน์, 2557) การดูแลสุขภาพหรือชีววิถีของมุสลิม (ณัฐวัชร เผ่าภู, 2012) การส่งเสริมการออกกำลังกายตามหลักการอิสลามในกลุ่มแม่บ้านจังหวัดปัตตานี (การิยา ยือแร, สาวิตรี ลิ้มชั้นอรุณเรือง และเพชรน้อย สิงห์ช่างชัย, 2010) หรือการแต่งงานตามวิถีอัตลักษณ์ของมุสลิม (วันเพ็ญ สุภาจันทร์, เกตติวา บุญปรากฏ และเอมอร เจียรมาศ, 2556) เป็นต้น ยิ่งไปกว่านั้นงานของสมัคร กอเข็ม (2560) จะเป็นตัวอย่างที่ชี้ชัดเป็นอย่างดีว่าหลักการทางศาสนาชี้นำและกำหนดลงไปถึงความสัมพันธ์ทางสังคมและทางเพศอย่างไร และศาสนายังมีวิธีการเข้ามามีการจัดการกับร่างกายและเพศสภาพของผู้นับถือด้วย ดังนั้นการรกร่วมเพศในศาสนาอิสลามจึงกลายเป็นพวกผิดเพศและถูกสาปแช่ง

การศึกษาแง่มุมต่าง ๆ ในชีวิตของมุสลิมดังตัวอย่างข้างต้น ส่วนใหญ่ล้วนมีข้อสรุปคล้ายคลึงกัน คือ ผู้นับถือศาสนาอิสลามใช้หลักการทางศาสนาเป็นเสมือนแนวทางในการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ดังนั้นควรยึดถือไว้เป็นอัตลักษณ์สำคัญของกลุ่ม ส่วนงานของสมัครเป็นงานที่แตกต่างออกไปเพราะมีความต้องการให้ตั้งคำถามกับอิสลามแบบที่เหนือพ้นไปจากกรอบที่อ้างอิงถ้อยคำหรือการตีความทางศาสนา เพราะไม่เช่นนั้นแล้วก็เป็นเพียงการเลือกตั้งคำถามและให้ความสนใจต่อประเด็นที่มีคำตอบตายตัวอยู่แล้ว โดยไม่นำไปสู่ข้อถกเถียงอื่น ๆ

อย่างไรก็ตามในยุคที่โลกก้าวสู่ความสนใจเรื่องโลกาภิวัตน์ในงานของ Kasetchai Leaheem (2013) ก็ได้ศึกษาเกี่ยวกับโลกาภิวัตน์และมุสลิมเช่นกันโดยกล่าวว่า โลกาภิวัตน์และความเป็นสมัยใหม่ย่อมส่งผลต่อวิถีชีวิตของชาวมุสลิมทั้งทางตรงและทางอ้อม มุสลิมมีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่แตกต่างจากผู้นับถือศาสนาอื่น ๆ เนื่องจากมีการนำเอาหลักการทางศาสนามาใช้ในการดำเนินชีวิต แต่ด้วยการพัฒนาที่รวดเร็วและถ้าโหมส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนเหล่านี้ ยกตัวอย่างเช่นพ่อแม่ไม่ได้ดูแลลูกอย่างใกล้ชิดเนื่องจากมีภาระงานและความจำเป็นทางด้านเศรษฐกิจ ทำให้ลูกในวัยรุ่นละเลยกิจกรรมทางศาสนาและหันไปสนใจแต่เรื่องสนุกสนานและเรื่องตื่นเต้นเร้าใจที่ได้รับรู้ผ่านทางสื่อ

สถานการณ์ของวัยรุ่นในจังหวัดชายแดนใต้จึงถูกมองว่าตกอยู่ในความเสี่ยง มีพฤติกรรมก้าวร้าวและการปฏิบัติตนขัดกับหลักการทางศาสนา การพยายามศึกษาหาวิธีการให้วัยรุ่นกลับมาปฏิบัติตามหลักศาสนาจึงกลายเป็นประเด็นสำคัญในการศึกษากลุ่มวัยรุ่นเหล่านี้ ซึ่งในการศึกษาเรื่องปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของเยาวชนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ของเกษตรชัย และหิมี และดลมนรรจ์ บากา (2012) เป็นเสมือนการต่อยอดการศึกษาจากข้อสรุปที่ว่าพฤติกรรมต่าง ๆ ของวัยรุ่นมุสลิมเป็นความก้าวร้าว การศึกษาชิ้นนี้จึงค้นหาสาเหตุของพฤติกรรมก้าวร้าว นั้น โดยสันนิษฐานปัจจัยอันเป็นที่มาของความก้าวร้าวเอาไว้ 4 ประการ คือ ปัจจัยส่วนบุคคล ปัจจัยครอบครัว ปัจจัยศาสนา และปัจจัยสภาพแวดล้อมของสื่อ ประมวลผลจากการวิเคราะห์ผ่านโปรแกรมทางสถิติจนได้ข้อสรุปถึงตัวแปรหรือปัจจัยที่มาของความก้าวร้าวของวัยรุ่น คือ การเห็นพ่อแม่ทะเลาะตบตีกัน การอบรมเลี้ยงดูแบบอิสลาม ระดับความรู้ด้านศาสนา ระดับการปฏิบัติศาสนกิจ และประเภทเกมที่ชอบเล่น เป็นที่นาสังเกตว่าระดับความรู้ด้านศาสนา และการปฏิบัติศาสนกิจเป็นตัวแปรอันเป็นที่มาของความก้าวร้าวดังที่เกษตรชัยและดลมนรรจ์ สันนิษฐานเอาไว้ก่อนหน้านี้แล้ว ด้วยเหตุนี้เองวัยรุ่น

มุสลิมโดยเฉพาะในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ไม่ได้ปฏิบัติตามหลักการทางศาสนาจึงถูกมองว่าเป็นความเสี่ยงและเป็นปัญหาที่ต้องได้รับการแก้ไข

การศึกษาวิจัยที่กล่าวถึงแนวทางการปรับพฤติกรรมของเยาวชนมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้จึงเป็นงานชิ้นต่อมาของ Kasetchai Leaheem (2017) เรื่อง Guidelines for correcting behavior incongruent with the Islamic way of life among risk groups of Muslim youth in the three southern border provinces of Thailand กล่าวถึงพฤติกรรมที่เปลี่ยนแปลงไปของวัยรุ่นมุสลิมในปัจจุบันที่ขัดแย้งกับหลักการทางศาสนา เช่น การไม่เข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนา บางส่วนตกเป็นเหยื่อของวัตถุนิยม บางส่วนติดการเล่นเกมส์ การดูหนังฟังเพลงและติดการพูดคุยกับเพื่อนผ่านทางอินเทอร์เน็ตและสื่อต่าง ๆ หรือแม้กระทั่งการแต่งกายที่โชว์เรือนร่าง ซึ่งสิ่งเหล่านี้ถูกมองว่าเป็นพฤติกรรมที่ไม่สอดคล้องกับแนวทางของอิสลาม (incongruent with the Islamic way) เป็นต้น Kasetchai จึงศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพใช้การระดมความคิดเห็น (brainstorming) และการประชุมถกเถียง (critique meeting) จากตัวแทนของวัยรุ่นกลุ่มเสี่ยงและตัวแทนจากผู้นำทางศาสนาจนได้ข้อเสนอกว่า ในการปรับปรุงพฤติกรรมของวัยรุ่นมุสลิมควรใช้แนวทางภูมิปัญญาที่เรียกว่า “Al-Hikmah” อันประกอบไปด้วยกิจกรรมย่อย 6 กิจกรรมและสรุปว่าด้วยแนวทางนี้จะช่วยป้องกันไม่ให้เยาวชนมุสลิมประพฤติตัวไม่สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาอิสลาม

งานของ Kasetchai Laeheem (2018) อีกชิ้นหนึ่งเรื่อง Approaches to promoting Islamic ethics in adherence to the faith among Thai Muslim youth in Pattani province, Southern Thailand เป็นอีกการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นว่า การมีพฤติกรรมที่ไม่ลงรอยกับศาสนาของวัยรุ่นมุสลิมในจังหวัดปัตตานี มีความจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขหรือปรับปรุง โดยการศึกษาของ Kasetchai ใช้ข้อมูลจากการสนทนากลุ่มย่อย การระดมสมองและการประชุมถกเถียงจากตัวแทนจากผู้นำทางศาสนา ผู้นำในท้องถิ่น และบรรดาผู้ปกครองของเยาวชนในพื้นที่จนได้เป็นข้อสรุปของการศึกษาว่า รัฐหรือผู้ที่เกี่ยวข้องควรจัดทำโครงการพัฒนาพฤติกรรมเยาวชนมุสลิมในพื้นที่ โดยโครงการต้องใช้หลักการของศาสนาอิสลามเข้ามาประยุกต์เข้ากับกิจกรรมที่ทันสมัยสอดคล้องกับความต้องการของกลุ่มเยาวชน พร้อมทั้งต้องเปิดโอกาสให้ผู้ปกครองของเยาวชนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมดังกล่าวอย่างต่อเนื่องและเป็นระบบ เพื่อประโยชน์ในแง่ที่เยาวชนมุสลิมจะสามารถประพฤติตัวได้อย่างสอดคล้องกับหลักการของศาสนาอิสลาม

จากการศึกษากลุ่มวัยรุ่นในจังหวัดชายแดนใต้ของ Kasetchai ผู้เขียนมีข้อสังเกตว่า การศึกษาวัยรุ่นมุสลิมของ Kasetchai มองวัยรุ่นมุสลิมเหล่านี้อย่างปะปนๆ ให้พวกเขาในทันทีว่าเป็นปัญหาของกลุ่มและมีความจำเป็นอย่างยิ่งในการหาวิธีการแก้ไขปัญหาย อย่งไรก็ดีในความเสี่ยงหรือเป็นปัญหาของกลุ่ม มีงานศึกษาอื่น ๆ ที่ไม่ได้มองผู้คนเหล่านี้ว่า “เป็นปัญหา” เช่น งานของแพร์ ศิริศักดิ์ดาคิง (2558) ซึ่งศึกษากลุ่มผู้ย้ายเสพติดในหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ งานแนวชาติพันธุ์วรรณาของแพร์ชิ้นนี้สะท้อนให้เห็นมุมมองความคิด การให้ความหมาย ความรู้สึก และการใช้ชีวิตประจำวันของผู้ใช้ยาเสพติดในครอบครัวของมุสลิม งานของแพร์อธิบายจากชีวิตของผู้ใช้ยาเสพติดที่ต้องเผชิญกับบรรทัดฐานที่หลากหลาย ทั้งกฎหมาย หลักการแพทย์ กฎศาสนาและบรรทัดฐานของชุมชนที่เป็นคุณค่าและธรรมเนียมปฏิบัติที่คนในชุมชนนับถือ ผู้ใช้ยาเสพติดและครอบครัวต่างเข้าใจว่าการใช้ยาเสพติดเป็น การกระทำที่อยู่นอกเหนือบรรทัดฐานของครอบครัวและชุมชน อย่างไรก็ตามผู้ใช้ยาเสพติดก็พยายาม

ควบคุมตัวเองไม่ให้เกิดการใช้ยาเสพติดและสร้างความเดือดร้อนให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้พวกเขายังพยายามทำหน้าที่ที่ต่อครอบครัวในฐานะเป็นพ่อสามี และลูกให้เหมือนเช่นเดิม และมีการรักษาบทบาทในชุมชนด้วยการช่วยงานสาธารณะ ช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน ทั้งหมดนี้กระทำไปเพื่อให้ตนเองสามารถอยู่ในสังคมและกลุ่มได้ ปฏิบัติการเช่นนี้แพร่เรียกว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อรอง

งานที่ศึกษาเกี่ยวกับวัยรุ่นมุสลิมอีกชิ้นหนึ่งที่น่าสนใจคืองานเชิงชาติพันธุ์วรรณาของ วิภาวี พงษ์ปัน (2555) เรื่อง ยามุสลิมมะห์ ศรัทธากับภาวะสมัยใหม่ โดยวิภาวีต้องการโต้แย้งกับนักคิดกรอบเสรีนิยมของตะวันตกที่มองว่าความพยายามอยู่ในกรอบของศาสนาของผู้หญิงมุสลิมนั้นคือความล้าหลัง และถูกกดขี่ครอบงำจากโครงสร้างสังคมชายเป็นใหญ่ โดยงานวิภาวีได้ชี้ให้เห็นว่าการกลับไปเคร่งครัดศาสนาโดยเฉพาะมุสลิมหญิงในชุมชนสร้างศักยภาพในการเป็นผู้กระทำการให้กับเยาวชนหญิงเหล่านั้น จากพื้นที่ที่พวกเขาได้สร้างขึ้นเพื่อต่อรองกับสถานภาพต่าง ๆ ของพวกเขาทั้งในระดับชุมชนและครอบครัวรวมถึงต่อรองกับเพศตรงข้ามด้วย วิภาวี พงษ์ปันสรุปว่าผู้หญิงมุสลิมไม่ได้ขัดแย้งกับความเป็นสมัยใหม่แต่พวกเขาได้ผลิตซ้ำตัวตนในสิ่งแวดล้อมของภาวะสมัยใหม่ขึ้นและอาศัยหลักการของศาสนาอิสลามและหยิบยืมโอกาสจากความเป็นสมัยใหม่นั้นเอง

แม้จะเห็นได้ว่าในระยะหลัง มีการศึกษาเกี่ยวกับวิถีชีวิตของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลามกับภาวะสมัยใหม่เพิ่มมากขึ้น ในขณะเดียวกันการศึกษาเกี่ยวกับชีวิตและความเป็นไปของผู้นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ก็ยังคงวนเวียนอยู่กับประเด็นการให้ความสำคัญต่อการปฏิบัติตนให้สอดคล้องกับหลักการทางศาสนาอยู่ดี

ในประเด็นนี้ดังที่ Ekarin Tuansiri (2018) ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาเรื่องมุสลิมโดยเฉพาะในบริบทจังหวัดชายแดนใต้ควรไปให้พ้นจากประเด็นอิสลามคืออะไร อะไรเป็นหรือไม่เป็นอิสลาม โดยการพิจารณาอย่างรอบคอบและเชื่อว่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นต่อมลายูมุสลิมมีลักษณะเป็นพลวัตของปรากฏการณ์ที่มาจากโลกาภิวัตน์ อีกทั้งผู้คนต่างวัยกันก็รับมือกับความเปลี่ยนแปลงนี้แตกต่างกันไปและยังเสนอว่า ในพื้นที่เฉพาะมุสลิมในท้องถิ่นนั้น ๆ อาจจะรับหรือไม่รับวัฒนธรรมใหม่ หากวัฒนธรรมนั้นละเมิดต่อสิ่งที่เป็นที่เคารพของเขา อย่างไรก็ตามมุสลิมจะมีพื้นที่ของการเลือกที่จะประนีประนอมระหว่างความศรัทธาและอัตลักษณ์ใหม่ อีกทั้งขนาดของชุมชนมุสลิมเองก็มีส่วนในการกำหนดความสามารถที่จะคงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของพวกเขา กล่าวคือในสังคมที่มีมุสลิมเป็นส่วนน้อยพวกเขามีแนวโน้มจะถูกกลืนกลายวัฒนธรรม ดังนั้นพวกเขาจึงมีแนวโน้มที่จะปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่มากกว่ามุสลิมที่อาศัยอยู่เป็นประชากรส่วนมากของกลุ่ม แต่กระนั้นมุสลิมที่อาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกันก็อาจมีการยอมรับหรือปฏิเสธวัฒนธรรมใหม่ที่แตกต่างกันออกไปอีก ด้วยเหตุนี้เองจึงนำมาสู่ความร่วมมือและความขัดแย้ง ทั้งระหว่างรัฐไทยและกลุ่มคนมุสลิม ระหว่างมุสลิมกับคนต่างศาสนาและระหว่างมุสลิมด้วยกันเองด้วย

จากการวิเคราะห์ดังกล่าวจึงชี้ให้เห็นว่าในการศึกษากลุ่มมุสลิมวัยรุ่นด้วยแนวทางอื่น ๆ สามารถโต้แย้งข้อสรุปของ Kasetchai ที่มองพฤติกรรมของวัยรุ่นมุสลิมที่ปฏิบัติตัวไม่สอดคล้องกับศาสนาว่าเป็นพฤติกรรมที่ก้าวร้าวและควรได้รับการปรับปรุงได้ เนื่องจากจะเห็นได้ว่าในบริบทสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปแล้วควรมีคำอธิบายอื่น ๆ ที่ก้าวพ้นการอธิบายแบบชั่วคราวข้ามเกี่ยวกับพฤติกรรม การปฏิบัติตัวให้สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับหลักการศาสนาว่าเป็นเรื่องดีเลวหรือถูกผิดด้วยแนวทางการศึกษารูปแบบอื่น ๆ เนื่องจากพฤติกรรมการแสดงออกของกลุ่มวัยรุ่นผ่านการใช้ชีวิตประจำวันของ

พวกเขาเหล่านี้ ย่อมเกิดขึ้นจากมุมมอง ความคิด การให้ความหมาย ความรู้สึก การตัดสินใจ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงของประสบการณ์และแบบแผนในชีวิตประจำวันของพวกเขาย่อมเชื่อมโยงถึงการปรับเปลี่ยนพันธกิจกับผู้อื่น

วัฒนธรรม : พื้นที่การต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจ

วัฒนธรรมเป็นสิ่งสร้างทางสังคมและประวัติศาสตร์ การศึกษาวัฒนธรรมของแนวคิดยุคหลังสมัยใหม่จึงให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์เชิงอำนาจและการต่อต้าน รวมถึงเน้นบทบาทของผู้อ่อนแอในฐานะเป็นผู้กระทำทางสังคม อันทำให้เกิดเป็นความสนใจในการศึกษารูปแบบในการต่อต้าน การครอบงำเป็นการเผยแสดงให้เห็นถึงมิติที่ซ่อนเร้นของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ จนนำไปสู่การมองวัฒนธรรมว่าเป็นพื้นที่ของการต่อสู้เพื่อแย่งชิงอำนาจและความมีตัวตนของกลุ่มคนต่าง ๆ (Santasombat, 2008) สำหรับวัฒนธรรมที่ผสมผสานเข้ากับศาสนาอย่างแนบแน่นคงหนีไม่พ้นวัฒนธรรมและศาสนาอิสลาม ซึ่งการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับศาสนาอิสลามกับความเป็นสมัยใหม่ในไทยเป็นการศึกษาในเชิงรัฐศาสตร์ว่าด้วยเรื่อง ประวัติศาสตร์การปกครองของรัฐไทยต่อคนมุสลิม การต่อสู้ช่วงชิงดินแดน การไม่ยอมรับอัตลักษณ์ของกันและกัน เป็นต้น แต่ที่น่าสนใจคือประเด็นเรื่องวัฒนธรรมที่กลายมาเป็นเครื่องมือสำคัญในการครอบงำผู้คนของรัฐไทย การผสมผสานทางวัฒนธรรมคนมุสลิมให้เข้ากับวัฒนธรรมไทยเปรียบเหมือนเทคโนโลยีทางอำนาจ ดังที่อัสรี มาหะมะ (2560) กล่าวไว้ในการศึกษาเรื่องมลายูมุสลิมกับกระบวนการทำให้เป็นไทยว่า นโยบายการขยายอิทธิพลทางวัฒนธรรมคือการควบคุมอย่างแยบยลและเข้มข้นของรัฐไทยต่อมลายูมุสลิม งานชิ้นนี้จึงสะท้อนให้เห็นว่าวัฒนธรรมเป็นสนามแห่งการใช้อำนาจ

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2549) กล่าวถึงลักษณะของ โลกสมัยใหม่ วัฒนธรรม และศาสนาว่ามีความเกี่ยวข้องกันอย่างมาก เขากล่าวว่าในโลกสมัยใหม่ศาสนาแม้จะถูกมองว่าเป็นคู่ตรงข้ามกับความเป็นสมัยใหม่ แต่แท้จริงแล้วศาสนาไม่ได้หมดความสำคัญลงตามที่เข้าใจกัน แต่ความเป็นสมัยใหม่ที่อำนาจยให้ให้เกิดการสื่อสารที่สะดวก รวดเร็วและประหยัด ทำให้ศาสนากลับมามีพลังขึ้นมาอีกครั้งในยุคโลกาภิวัตน์ อีกทั้งการเคลื่อนย้ายของคนที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและมีปริมาณมาก ยิ่งในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมเกิดขึ้นตลอดเวลาในโลกที่มีการเคลื่อนไหวอย่างรวดเร็วและการเชื่อมต่อที่สลับซับซ้อนนี้เป็นผลให้สังคมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน เชื่อมต่อและสัมพันธ์กันได้มากขึ้นและง่ายขึ้น แต่ในทางกลับกันก็ทำให้เกิดการแตกหักขาดตอนได้ง่าย ดังนั้นสิ่งต่าง ๆ ที่ไปปรากฏตัวในพื้นที่/เวลา หรือบริบทแบบใหม่ตามความคิดเรื่องการสลายเส้นแบ่ง/การลากเส้นแบ่งใหม่นั้น (Deterritorialization /Reterritorialization) ก่อให้เกิดความซับซ้อนเกินกว่าจะพูดได้ง่าย ๆ ว่าสิ่งที่ปรากฏนั้นถูกรูปแบบด้วยวัฒนธรรมใดวัฒนธรรมหนึ่ง

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า ในกรณีของคนมุสลิมจากสามจังหวัดชายแดนใต้ แม้ศาสนาอิสลามจะมีอำนาจเบ็ดเสร็จในระดับหนึ่งในการนิยามความหมายของวัฒนธรรมอิสลามที่เป็นศูนย์กลาง แต่ภายใต้เงื่อนไขของสังคมปัจจุบันนี้การเคลื่อนย้ายของผู้คนเกิดขึ้นอย่างมากและการที่คนผู้ถือครองวัฒนธรรมหนึ่งๆ เคลื่อนย้ายได้อย่างเสรี ย่อมนำมาสู่การเปิดพื้นที่ในการต่อรองกับอำนาจผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างออกไปจากเดิม

จากการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับวัฒนธรรมของกลุ่มคนมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้พบว่า มีงานการศึกษาจำนวนมากที่เน้นศึกษาวัฒนธรรมกับผู้คนแบบหยดนิ่ง กล่าวคือ มุ่งเน้นการอธิบายเพียงคุณลักษณะวัฒนธรรมของผู้ที่นับถือศาสนาอิสลาม เช่น การศึกษาของ Kasetchai Laeheem (2016) เรื่อง Relationships between Islamic ethical behavior and Islamic factors among Muslim youths in the three southern border provinces of Thailand กล่าวถึง ความสัมพันธ์ระหว่างหลักจริยธรรมของอิสลามกับปัจจัยในการดำเนินชีวิตของวัยรุ่นมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนใต้ ซึ่งพบว่าหลักคิดหรือจริยธรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของวัยรุ่นมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนเป็นอย่างมาก และสรุปว่าในการศึกษาเรื่องการปรับตัวของวัยรุ่นหรือนักศึกษามุสลิมที่ก้าวเข้าสู่สิ่งแวดล้อมใหม่วัฒนธรรมใหม่นั้นมีความจำเป็นอย่างยิ่ง เพื่อนำไปสู่การเติมเต็มองค์ความรู้และเพื่อการสร้างความเข้าใจต่อกลุ่มคนที่มีความแตกต่างทางสังคมและวัฒนธรรม ส่วนการศึกษาเรื่องการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมบ้านนาทับ ของอาติช วารีกุล จำเริญ แสงดวงแข และนพพร ด้านสกุล (2549) แสดงให้เห็นว่ามีวัฒนธรรมของไทยพุทธและไทยมุสลิมเป็นอย่างไร และมีการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธและชาวไทยมุสลิม การผสมผสานทางวัฒนธรรมนั้นมีปัจจัยมาจากการมีชาติพันธุ์ร่วมกัน มีความเป็นพวกเดียวกันทำให้มีการผสมผสานในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการกิน การใช้ถ้อยคำ ด้านการแต่งกาย ด้านความเชื่อประเพณี ซึ่งสามารถนำไปสู่การลดความขัดแย้งได้ ส่วนหะสัน หมัดหมาน (2536) เสนอว่าควรมีการส่งเสริมวัฒนธรรมอิสลามที่ถูกต้องให้มากขึ้นในสถาบันการศึกษาเพราะการเข้าใจในวัฒนธรรมของสังคมเป็นพื้นฐานอันสำคัญและเป็นการเคลื่อนไหวแบบรัฐศาสตร์ในการได้มาซึ่งการพัฒนาสังคมนั้น ๆ แต่ไม่ควรใช้นโยบายแบบ Melting Pot ในการผสมผสานวัฒนธรรมความเชื่อและประสบการณ์ของคนที่แตกต่างกัน

ตัวอย่างของการศึกษาวิจัยข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาวัฒนธรรมของผู้คนภายใต้เงื่อนไขบริบททางสังคมชายแดนใต้ เพื่อจุดประสงค์คือการสร้างความเข้าใจที่ดีต่อกัน การศึกษาจึงให้ความสำคัญกับการหาคุณลักษณะสำคัญเฉพาะบางประการของผู้คนที่นับถือศาสนาอิสลามโดยเน้นแสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงความแตกต่างกันของวัฒนธรรมไทยพุทธและไทยมุสลิม เพื่อหวังสร้างความเข้าใจระหว่างผู้ที่มีวัฒนธรรมแตกต่างกันให้เข้าใจกันได้อย่างสำเร็จรูป

อย่างไรก็ดีในการศึกษาด้านวัฒนธรรมเหล่านี้ยังขาดการศึกษาส่วนของประสบการณ์ของปัจเจกบุคคลเมื่อต้องเผชิญกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมแบบใหม่ สิ่งที่ขาดหายไปคือการพิจารณาหรือศึกษาวิจัยการดำเนินชีวิตของมนุษย์ผู้ถือครองวัฒนธรรมในฐานะของการเป็นผู้กระทำการ (Agency) ในบริบทหนึ่ง ๆ เพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการรับมือกับความเปลี่ยนแปลง โดยเฉพาะเมื่อเส้นแบ่งเขตแดนทางวัฒนธรรมทั้งด้านพื้นที่และเวลานั้นพร่าเลือนลง โดยสามารถใช้แนวคิดเรื่องผู้กระทำการเป็นแว่นในการมองได้

แนวคิดนี้ Laura M. Ahern (1999) เสนอว่าแนวคิดเรื่องผู้กระทำการสามารถตีความได้หลากหลายแบบ เช่นที่ Laura ยกตัวอย่างหนึ่งของการใช้แนวคิดเรื่อง agency ของ Sherry Ortner ซึ่ง Sherry มองว่าแนวคิดเรื่อง Agency เกิดขึ้นในบริบททางสังคมและวัฒนธรรมรวมถึงเป็นส่วนหนึ่งของการใช้ภาษาในการอธิบายลักษณะดังกล่าว อย่างไรก็ตามนักวิชาการจำนวนมากใช้ Agency ในความหมายเดียวกับการต่อต้าน (Resistance) แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า Agency เกี่ยวข้องกับความสามารถและการเสริม

เน้น (Reinforcement) เรื่องสถานภาพที่เป็นอยู่ของผู้คน จึงกล่าวได้ว่าลักษณะดังกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของการต่อรองที่เกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

ในการทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับเรื่องนี้ จึงพบว่าแนวคิดเรื่องผู้กระทำการ (Agency) นั้นมักเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องการปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Practice of Everyday Life) ซึ่งสนใจเรื่องราวของชุมชนและชีวิตของคนธรรมดาๆ ความสนใจใหม่นี้นำไปสู่การตีความ การวิเคราะห์ทางด้านวัฒนธรรม และการอธิบายประวัติศาสตร์ใหม่ โดยมีมิติโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง เป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของเรื่องราวเท่านั้นเพราะในการดำเนินชีวิตประจำวันเป็นเรื่องของการแย่งชิงและต่อรองความสัมพันธ์ของอำนาจ (Power Relation) ระหว่าง “ผู้กำหนด” กับ “ผู้ใช้” (Users) ซึ่งไม่ใช่ความสัมพันธ์ทางเดียวแต่เป็นวงจรของอำนาจที่หมุนเวียนอย่างไม่สิ้นสุด

ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันคือการต่อรองกับอำนาจ

De Certeau พัฒนาแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Practice of Everyday Life) มาจาก Outline of the Theory of Practice ของ Bourdieu ว่าปฏิบัติการในชีวิตประจำวันนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ “ยุทธศาสตร์” (Strategy) ซึ่งเป็นพื้นที่ของฝ่ายที่มีอำนาจ และ “กลยุทธ์” (Tactics) คือส่วนที่อยู่ตรงข้ามกับยุทธศาสตร์และเปรียบเสมือนพื้นที่ของผู้ที่อ่อนแอ (ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ, 2552) แต่ศูนย์กลางของความสนใจของ De Certeau คือคนธรรมดาสามัญที่เดิมมักถูกเข้าใจว่าเป็นกลุ่มที่อ่อนแอและว่าง่ายแต่ De Certeau ไม่ได้มองอย่างนั้น เพราะแท้จริงแล้วพวกเขามีความตื่นตัวและสามารถจัดการ (Manipulate) สิ่งแวดล้อมรอบตัวเขาได้ อีกทั้ง De Certeau ยังเห็นว่าวัฒนธรรมไม่ได้เป็นผลผลิต (Product) และเกิดจากความเป็นระบบ (System) แต่วัฒนธรรมเกิดจากผู้ใช้งานวัฒนธรรมมีปฏิสัมพันธ์และการเกิดขึ้นอย่างเหมาะสม ดังนั้นวัฒนธรรมซึ่งเป็นเหมือนผลผลิตก็เป็นช่องทางหนึ่งของการใช้อำนาจและเป็นกลไกแห่งความมีระเบียบวินัย อีกทั้งผู้ใช้งานวัฒนธรรมสามารถจัดการ (Manipulate) กลไกนี้ได้ (Lamont, 1987) อาจกล่าวได้ว่าจากแนวคิดนี้ ให้ความสนใจกับเสียงจากกลุ่มคนเล็กคนน้อยหรือผู้ที่อ่อนแอ และมีความสนใจที่จะศึกษาประสบการณ์ของกลุ่มคนเหล่านี้ผ่านการดำเนินชีวิตของพวกเขาและให้ความสำคัญกับศักยภาพในการรับมือกับสิ่งต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพวกเขาในฐานะเป็นความรู้

นอกจากนี้จากการสังเคราะห์วรรณกรรมพบว่า การศึกษาที่ใช้แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของ De Certeau ปรากฏการศึกษาเป็นสองแนวทางสำคัญคือ แนวทางแรกเป็นการศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนที่อยู่บริเวณชายแดนของรัฐกับอำนาจรัฐ โดยคนเหล่านี้มีลักษณะชีวิตที่ข้ามไปมาระหว่างสองรัฐ ซึ่งในการศึกษาแนวทางนี้เป็นความพยายามเผยแสดงให้เห็นว่ามีโครงสร้างทางอำนาจอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการของรัฐดำเนินการอย่างเคร่งครัดอยู่ในบริเวณชายแดน แต่ในทางกลับกันคนธรรมดาสามัญมี “อุบาย” หรือ “กลยุทธ์” ในการสร้างประโยชน์ให้กับเขาได้เป็นอย่างดีและคนธรรมดาสามัญเหล่านี้คือคนเล็กคนน้อยในสังคมที่เดิมทีถูกมองว่าไม่มีพลังอำนาจในการต่อรองใดใด โดยในการศึกษาแนวทางนี้เน้นศึกษาตัวผู้ค้าหรือผู้ที่มิงานทำหรือเกี่ยวข้องกับพื้นที่ชายแดน เช่น การศึกษาของ ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ (2552) เรื่องกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาว ที่ทำงานในประเทศไทยภายใต้กระแสการพัฒนาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ซึ่งหยิบเอาแนวคิดกลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ของ De Certeau ผนวกเข้า

กับแนวคิดลักษณะข้ามชาติของคนส่วนน้อย โดยให้ความสำคัญกับการวิเคราะห์ความสัมพันธ์เชิงอำนาจของผู้คนที่หลากหลาย โดยพบว่าชีวิตของแรงงานต้องต้อรองและปรับตัวตลอดเวลา แต่ขณะเดียวกันด้วยอัตลักษณ์ที่สามารถกลืนไหลได้ แรงงานได้ร่วมมือกับนายจ้างเพื่ออำพรางตัวเองจากอำนาจรัฐที่เข้ามาจัดระเบียบ อีกทั้งพวกเขายังต้องรองกับวัฒนธรรมเดิมด้วย เช่นเดียวกับงานของ คะนิงนิจ พรหมนัส และพัชรินทร์ ลาภานันท์ (2017) เรื่องการต้อรองปฏิบัติการในชีวิตประจำวันและอำนาจในตลาดชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาแรงงานเข็นรถรับจ้างขนสินค้าชาวกัมพูชา ตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว ซึ่งให้เห็นว่าชายแดนไม่ได้มีอำนาจรัฐที่อ่อนแอแต่มีความเข้มข้น อีกทั้งยังมีความหลากหลายจากอำนาจทุนด้วย แต่คนเข็นรถรับจ้างไม่ได้สิ้นอำนาจอย่างสิ้นเชิง เพราะพวกเขาสามารถต้อรองกับอำนาจและฉกฉวยโอกาสเพื่อประโยชน์ของตนได้ และมีข้อสรุปเรื่องความจำเป็นที่ต้องคำนึงถึงอำนาจที่หลากหลายเช่นเดียวกัน

แนวทางที่สอง เป็นการศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม ในงานของ สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ (2559) เรื่องปฏิบัติการในชีวิตประจำวันกับการต้อรองอัตลักษณ์ของผู้สูงอายุ ซึ่งใช้แนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และแนวคิดเรื่องผู้กระทำการมาวิเคราะห์ สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ ได้กล่าวถึงบริบทของการครอบงำผู้สูงอายุด้วยภาพลักษณ์เหมารวมที่ผูกโยงกับความเสื่อมถอยและการพึ่งพิง สิ่งนี้ทำหน้าที่เบียดขับผู้สูงอายุให้เป็นเพียงกลุ่มวัฒนธรรมร่วมเพื่อควบคุมบงการ แต่พบว่าผู้สูงอายุมิได้ยอมจำนนต่อภาพลักษณ์ดังกล่าว แต่กลับใช้กลยุทธ์ในชีวิตประจำวันเป็นเครื่องมือเพื่อต้อรองและประกอบสร้างอัตลักษณ์ใหม่ขึ้นเป็น “ผู้สูงอายุ” ที่ยังคงมีงานทำเป็นเสาหลักทางเศรษฐกิจของครอบครัว และมีอำนาจกำหนดความเป็นไปในทางสังคมของตนเอง ทั้งยังจัดวางตนเองเข้ากับรูปแบบความสัมพันธ์ใหม่ๆ เพื่อก้าวข้ามภาพลักษณ์เหมารวมอัตลักษณ์ที่ถูกประกอบสร้างขึ้นนี้จึงสามารถกลืนไหลไปตามเงื่อนไขและสถานการณ์ได้

ส่วนการศึกษาเรื่องปฏิบัติการในชีวิตประจำวันผ่านพื้นที่การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์ของวันเพ็ญ สุภาจันทร์, เกตวาท บุญปราการ และเอมอร เจียรมาศ (2556) ใช้พื้นที่ของการแต่งงาน มองผู้คนจากวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ต้องมาแต่งงานกัน โดยกล่าวว่าก่อนแต่งงานมลายูมุสลิมมีอัตลักษณ์ที่ผูกโยงอยู่กับหลักศาสนาและปฏิบัติการในชีวิตประจำวันอยู่บนพื้นฐานความเชื่อทางศาสนาและวัฒนธรรมดั้งเดิม ส่วนอัตลักษณ์ของชาวจีนและชาวไทยพุทธ มีความสำนึกทางชาติพันธุ์เกี่ยวกับความเชื่อตามบรรพบุรุษ มีปฏิบัติการในชีวิตประจำวันผ่านพิธีกรรมการแต่งงาน เมื่อคนจากสองวัฒนธรรมต้องแต่งงานกัน บางคู่ทำพิธีนิกะห์ (การหมั้น) อย่างเดียวถือว่าเป็นการแต่งงานที่สมบูรณ์แล้ว บางคู่มีพิธีกรรมการแต่งงานแบบผสมผสานคือกินหมั้นวิวาห์ใต้การนิกะห์ และการเลี้ยงฉลองแบบใหญ่โต หลังการแต่งงาน มีการข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ของชาวไทยพุทธคือปรับเปลี่ยนไปนับถือศาสนาอิสลาม เปลี่ยนแปลงการแต่งกาย วิถีปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน ความเชื่อ ความศรัทธาบางอย่าง

เกตวาท บุญปราการ (2553) ศึกษาเรื่องปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปางดะเบซาร์ไทย-มาเลเซีย โดยแสดงให้เห็นว่าในบริเวณปางดะเบซาร์ไทย-มาเลเซีย ผู้ค้ามีการให้ความหมายทางสังคมตามเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละมิติเวลา อีกทั้งรูปแบบความสัมพันธ์ของเครือข่ายทางการค้าของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนนั้นมีความซับซ้อนและการดำเนินกิจกรรมทางการค้าของผู้ค้ามุสลิมล้วนเผชิญกับสิ่งต้องห้ามตามหลักการของศาสนาอิสลามอีกด้วย

บทสรุป

จากการทบทวนและสังเคราะห์วรรณกรรมข้างต้นพบข้อสังเกตสำคัญบางประการเพื่อใช้เป็นแนวทางในการทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวัยรุ่นมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ดังนี้

ประการแรก การศึกษาเกี่ยวกับผู้นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนใต้ที่มีจำนวนมากขึ้นส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากความไม่สงบในชายแดนภาคใต้ จึงก่อเกิดความพยายามที่จะทำความเข้าใจผู้คนต่างศาสนาและวัฒนธรรมอันเป็นส่วนหนึ่งของแนวทางการศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้คนกับโครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรม อย่างไรก็ตามในการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับมุสลิมนั้น ยังเป็นการศึกษาเพื่อตอบคำถามที่ว่ามุสลิมคือใคร มีลักษณะทางสังคมวัฒนธรรมอย่างไร ซึ่งเป็นการศึกษาสังคมและวัฒนธรรมแบบหยุดนิ่งตายตัวและมีคำตอบสำเร็จรูปคือวัฒนธรรมของมุสลิมเป็นไปตามหลักการทางศาสนา ต่อมาเมื่อสังคมเปลี่ยนแปลงและถูกท้าทายจากความเป็นสมัยใหม่ การศึกษาต่าง ๆ จึงมุ่งไปค้นหาและอธิบายการปะทะกันของความเป็นอิสลามและภาวะสมัยใหม่ ในทางหนึ่งผู้เขียนเห็นว่าเป็นการศึกษาที่ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจสังคมของชาวมุสลิมที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ในทางกลับกันการศึกษาเรื่องนี้ยังละเลยกลุ่มคนที่มีความแตกต่างกัน ต้องไม่ลืมว่าในกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามด้วยกันเองก็มีความไม่เหมือนกัน อีกทั้งหน่วยการวิเคราะห์ที่เป็นชุมชนมุสลิมที่ตั้งอยู่ในที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย ย่อมมีความเฉพาะและมีบริบทแตกต่างกันออกไป หรือแม้กระทั่งกลุ่มอายุของผู้ที่จะศึกษาหรือเพศสภาพของพวกเขาก็ยังมีความสำคัญอย่างยิ่งที่จะต้องให้ความสำคัญและได้รับการศึกษาต่อไป

ประการที่สอง การศึกษาเกี่ยวกับวัยรุ่นมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังสนใจอยู่กับการหาความหมายอัตลักษณ์ของมุสลิมหรืออิสลามและการปฏิบัติตัวตามหลักการของศาสนา การศึกษาบางส่วนมีการปะปายให้กลุ่มคนที่ปฏิบัติตัวไม่สอดคล้องกับศาสนาว่าเป็นกลุ่มที่ต้องได้รับการปรับปรุงแก้ไขพฤติกรรม โดยละเลยหรือไม่คำนึงถึงแบบแผนชีวิต สิ่งที่เขาต้องเผชิญ การเปลี่ยนแปลง การเคลื่อนย้าย ทั้งในสิ่งแวดล้อมเดิมและในสิ่งแวดล้อมใหม่ ซึ่งสิ่งเหล่านี้คือความเป็นสมัยใหม่ที่จะทะลุทะลวงเข้าไปสู่ชีวิตประจำวันของพวกเขา ดังนั้นเพื่อเผยให้เห็นวิธีการหรือความพยายามในการต่อรองกับอำนาจจากวัฒนธรรม ความเป็นไปของชีวิต รวมไปถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้น การศึกษาด้านอัตลักษณ์และการต่อรองด้านอัตลักษณ์ของผู้คน จึงสามารถมองผ่านแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน (Practice of Everyday Life) และแนวคิดผู้กระทำการ (Agency) มาศึกษาโดยวิธีชาติพันธุ์วรรณาในกลุ่มวัยรุ่นมุสลิมได้ เพื่อเผยให้เห็นถึงกลยุทธ์ในชีวิตประจำวันที่แตกต่างกันออกไปตามบริบทเวลาและสถานที่และศึกษาถึงความคิด การนิยามความหมายที่ปรากฏขึ้นผ่านประสบการณ์ของวัยรุ่นเหล่านี้แทนที่จะศึกษาเพื่อมุ่งเน้นการปรับพฤติกรรมของกลุ่มวัยรุ่นให้สอดคล้องกับหลักการทางศาสนา และไม่เหมารวมว่าพฤติกรรมที่แตกต่างออกไปนี้เป็นความแปลกแยกของสังคม

ประการที่สาม จะเห็นได้ว่าในเชิงทฤษฎีของกระบวนการผลิตซ้ำทางสังคม (Social Reproduction) แนวคิดผู้กระทำการ (Agency) ช่วยคลี่คลายให้เห็นความเป็นไปได้ของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม (Social Transformation) (Laura M. Ahern, 1999) ดังนั้นในกรณีของปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของกลุ่มวัยรุ่นมุสลิมจากสามจังหวัดชายแดนใต้ จึงเป็นตัวอย่างที่เผยให้เห็นพลวัตที่อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มผู้นับถือศาสนาอิสลามในบริบท

พื้นที่สามจังหวัดชายแดนภาคใต้ได้ อย่างไรก็ดีในการให้ความสนใจการเป็นผู้กระทำการ (Agency) ต้องตระหนักถึงแรงต้านทานต่อการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นภายในสังคมและวัฒนธรรมนั้น ๆ ด้วย เนื่องจากผู้กระทำการซึ่งเป็นคนเล็กคนคนน้อยในสังคมย่อมเผชิญกับแรงเสียดทาน ทั้งจากภายในกลุ่มสังคมและวัฒนธรรมของตนเอง และจากกระบวนการเปลี่ยนแปลงจากภายนอกโดยเฉพาะกระบวนการของโลกาภิวัตน์

ข้อเสนอแนะต่อแนวทางการศึกษาวิจัยในอนาคต

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่าการศึกษาจำนวนมากเกี่ยวกับวัยรุ่นมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ความสำคัญกับการศึกษาพฤติกรรมที่สอดคล้องหรือไม่สอดคล้องกับหลักการทางศาสนา สังคม และวัฒนธรรมของชาติพันธุ์มลายู ส่วนแนวทางการศึกษาอื่น ๆ ที่เริ่มปรากฏเพิ่มมากขึ้นคือความสนใจมุสลิมกับพลวัตการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากโลกาภิวัตน์ จึงเป็นที่น่าสนใจในการศึกษาต่อไปอย่างยิ่งว่าในกระบวนการเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นสมัยใหม่ที่ปฏิเสธไม่ได้นี้ ความขัดแย้งหรือการปะทะกันของปฏิบัติการของผู้คนกลุ่มต่าง ๆ ในพื้นที่นี้ดำเนินไปอย่างไร และปฏิบัติการของผู้คนเหล่านั้นมีลักษณะอย่างไร อันจะช่วยฉายภาพให้เห็นถึงสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มีพลวัตไม่ได้หยุดนิ่งอยู่กับที่ และเพื่อสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับผู้คนและสังคมมุสลิมในจังหวัดชายแดนใต้ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- การิยา ยือแร, สาวิตรี ลิ้มชัยอรุณเรือง และเพชรน้อย สิงห์ช่างชัย. (2010). การส่งเสริมการออกก้าลังกายตามหลักศาสนาอิสลามในกลุ่มแม่บ้านจังหวัดปัตตานี. *AL-NUR JOURNAL OF GRADUATE SCHOOL, FATONI UNIVERSITY*, 5(9), 83-92.
- เกีตถวา บุญปรากฏ. (2553). ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของผู้ค้ามุสลิมข้ามแดนปาดังเบซาร์ไทย-มาเลเซีย. *Journal of Liberal Arts Prince of Songkla University*, 2(1), 1-25.
- เกษตรชัย และหิมี, และดลมนรรัตน์ บากา. (2012). ปัจจัยเสี่ยงที่ส่งผลต่อพฤติกรรมก้าวร้าวของเยาวชนไทยมุสลิมในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้. *NIDA Development Journal*, 51(3), 59-90.
- คะเนิงนิจ พรหมนัส, และพัชรินทร์ ลาภานันท์. (2017). การต่อรอง ปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน และอำนาจในตลาดชายแดนไทย-กัมพูชา กรณีศึกษาแรงงานเข็นรถรับจ้างขนส่งค้าชาวกัมพูชาตลาดโรงเกลือ อำเภออรัญประเทศ จังหวัดสระแก้ว. *Journal of Mekong Society*. 13(3) : 151-174 doi: 10.14456/jms.2017.29
- ไชยณรงค์ เศรษฐเชื้อ. (2552). กลยุทธ์ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของแรงงานข้ามชาติจากชายแดนกัมพูชา-ลาวที่ทำงานในประเทศไทยภายใต้กระแสการพัฒนานาอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. *วารสารลุ่มน้ำโขง*, 5(2), 23-44
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2549) *รัฐ-ชาติกับ (ความไม่) ระเบียบโลกชุดใหม่*. กรุงเทพฯ : วิชาภาษารัฐวิทยา วิมลวัฒน์. (2557). การจัดการอาหารในระดับครอบครัวตามวิถีมุสลิมและกระบวนการขับเคลื่อน

- เพื่อให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในครอบครัว: กรณีศึกษาชุมชนบ้านชาใจ อำเภอลือชัย จังหวัดอ่างทอง. *Journal of Social Development วารสารพัฒนสังคม*, 15(2).
- ณัฐวัชร เภาภู. (2012). สุขภาพกับชีวิตวิถีของมุสลิม: ศึกษากรณีชุมชนสมอเอก. *Health and Muslim Way of Life: Case of Samoreak. NIDA Development Journal*, 52(1), 189-208.
- แพรว ศิริศักดิ์ดำเกิง. (2558). *ชีวิตมุสลิมใน "รังยาเสพติด" : ความปกติที่ต้องต่อรองในชุมชนแห่งหนึ่งในภาคใต้ของประเทศไทย* (วิทยานิพนธ์ดุซงญอบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- วันเพ็ญ สุภาจันทร์, เกตติยา บุญปรากการ และเอมอร เจียรมาศ. (2556). ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันผ่านพื้นที่การแต่งงานข้ามชาติพันธุ์. *Journal of Liberal Arts Prince of Songkla University*, 5(1), 76-89.
- วิภาวี พงษ์ปิ่น. (2555). *ยุวมุสลิมมะห์ ศรีทรา กับภาวะสมัยใหม่* (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมักร์ กอเข็ม. (2560). ปอเนาะได้ปอเนาะ : ชาติพันธุ์วรรณาย้อนมองตัวเองของ“เคเวียร์มุสลิม”และความทรงจำวัยเด็กในโรงเรียนสอนศาสนา. *Thammasat Journal of History*, 4(1).
- สโรชพันธุ์ สุภาวรรณ. (2559). ปฏิบัติการในชีวิตประจำวันกับการต่อรองอัตลักษณ์ ของผู้สูงอายุ. *วารสารสังคมศาสตร์มนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.*, 34-58
- เสาวนีย์ จิตต์หมวด. (2535) *วัฒนธรรมอิสลาม*. พิมพ์ครั้งที่ 3 กรุงเทพฯ : ทางนำ.
- หะสัน หมัดหมาน. (2536). ความมองสังคมมุสลิมอย่างไร: กรณีสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้. *วารสารทักษิณคดี*, 49-59.
- อัสรี มาหะมะ. (2560). มลายูมุสลิมกับกระบวนการทำให้เป็นไทย. *Journal of Social Sciences, Faculty of Social Sciences, Chiang Mai University*, 29(1), 127-159.
- อาดิช วารีกุล, จำเริญ แสงดวงแข และนพพร ด้านสกุล. (2549). ศึกษาการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างชาวไทยพุทธกับชาวไทยมุสลิมบ้านนาทับ ตำบลนาทับ อำเภोजะนะ จังหวัดสงขลา. *วารสารปาริชาติ (ฉบับบัณฑิตศึกษา)*, 77-81.
- Laeheem, K. (2013). The Islamic way of youth care by Muslim leaders in the three southern-border provinces of Thailand. *Asian Social Science*, 9(10), 160.
- Laeheem Kasetchai. (2016). Relationships between Islamic ethical behavior and Islamic factors among Muslim youths in the three southern borders provinces of Thailand. *Kasetsart Journal of Social Science*, 1-7.
- Laeheem, K. (2017). Guidelines for correcting behavior incongruent with the Islamic way of life among risk groups of Muslim youth in the three southern border provinces of Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*.
- Laeheem, K. (2018). Approaches to promoting Islamic ethics in adherence to the faith among Thai Muslim youths in Pattani province, Southern Thailand. *Kasetsart Journal of Social Sciences*.
- Lamont, M. (1987). The Practice of Everyday Life. Michel de Certeau , Steven F.Rendall. *American Journal of Sociology*, 93(3), 720–721. doi:10.1086/228800

- Laura M. Ahearn. (1999). Agency. *Journal of Linguistic Anthropology*, Vol.9 No. 1/2, 12-15.
- Santasombat, Y. (2008). *Power, Space and Ethnic Identities: Cultural Politics of Nation-State in Thai Society*. Bangkok: Princess Maha Chakri Sirindhorn Anthropology Centre (Public Organisation).
- Suwannathat-Pian, K. (2008). National identity, and “Sam-Sams” of Satun, and the Thai Malay Muslims. *Thai south and Malay north: Ethnic interactions on a plural peninsula*, 155-172.
- Tuansiri, E. (2018). In the name of Identity : Islam Melayu Patani. *Songkhlanakarin Journal (Social and Humanity)*, 23(3), 49-83